

Г Л А С Н И К

С К О П С К О Г Н А У Ч Н О Г Д Р У Ш Т В А

КЊИГА XIX, Д. Н. СВ. 11

СКОПЈЕ, 1938 ГОД.

ГЕОГРАФИЈА ЈУЖНЕ СРБИЈЕ У АНТИЧКО ДОБА

Извори за познавање географије данашње Јужне Србије су стари грчки и латински писци, антички итинерари, грчки и латински натписи и, напоследку, очувани археолошки трагови старих насеља.

Мали је број грчких и латинских аутора код којих налазимо географских података о Јужној Србији. И ти су подаци по правилу веома мршави.

Најстарији антички писац који говори о тој нашој области то је славни атински историк друге половине V века пре Хр. Тукидид. Он нам у II књизи своје историје пелопонеског рата (гл. 100) прича ово. Трачки краљ Ситалк завојшти на македонског краља Пердику, Александровог сина, под чијом су влашћу биле и Линкесте. Ситалк упадне с војском у Македонију и заузме Ејдомену (Εἰδομένη). Гортинија (Γορτυνία) и нека места предаду му се тада добровољно. Дакле, Тукидид помиње Ејдомену за коју ћемо мало доцније видети да је била у нашој данашњој Јужној Србији на путу Демир-Капија — Солун. О Гортинији биће такођер речи мало доцније, кад буде говора о географу Страбону.

Други пут Тукидид говори опет о племену Линкеста и њиховој области, коју он зове Линкос (Λύγκος). У IV књизи (гл. 83) он каже за Линкесте да су Македонци (Ἀρριβαίων Λυγκεστῶν Μακεδόνων βασιλεία). По њему, македонски краљ Пердика пошао је на Арибаја и стигао је до кланца који води у Линкестију (ἐλεῖ δὲ ἐγένετο — ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τῆς Λύγκου).

Још једанпут велики грчки историк помиње Линкос и Линкесте у књ. IV 124, где каже како су Брасида и Пердика по други пут заратили на Линкос (ἐς Λύγκου), а Линкос у истој књизи још на два места: IV 129 где је реч о догађајима у тој области (τοῖς ἐν τῇ Λύγκῳ) и IV 132 где се помиње Бразидин повратак из Линка (περὶ τῆς ἐκ τῆς Λύγκου ἀναχωρέσεως).

Као што се види, Тукидид област у којој живи племе Линкеста зове увек Линкос. Тако њу зову и неки други антички извори. Међутим код Птолемеја се она зове Линкестија (Λυγκηστὶς III 12, 30). Линкесте су међутим живели у битољској области.

Тукидид прича (II 100) да је Архелај саградио том приликом добре путове у земљи (ὑστερον Ἀρχέλαος ὁ Περδικίου υἱὸς βασιλεὺς γενόμενος τὰ νῦν οὗτα ἐν τῇ χώρᾳ φηκόδομησε καὶ ὁδοὺς εὐθείας ἔτεμε καὶ τάλλα διεκόσμησε). Неки мисле да је ту реч о путу кроз Демир-Капију, од кога се још виде трагови. Али за то нема никаква основа.

После Тукидида долази по времену Полибије као историк који нам је оставио нешто података о географији данашње Јужне Србије. И

он помиње Линкесте (39, 12, 8). На истом месту помиње Полибије и варош Хераклеју, која се налазила код данашњег Битоља. Један други податак налазимо код њега у књизи 28 гл. 8. Тај податак, о изасланству које је македонски краљ послао илирском краљу Генцију, превео је Ливије и о њему ће бити више говора кад пређемо на Ливија. Напоследку, по Polyb. V 108 постојала је у Пелагонији — битољској равници — варош Πισσατον, која се иначе нигде више не спомиње (καὶ τότε τῆς μὲν Πελαγονίας πόλισμα) διεπραχότα τὸ προσαγορευόμενον Πισσαίων). Немамо разлога сумњати да Писајон није био у границама наше земље, али нисмо у стању да кажемо ишта ближе о том где се он налазио.

По Полибију (5, 97) највећа варош у Пеонији била је Билазора, а налазила се на месту где су Дарданци лако упадали у Македонију (Βυλάζωρα, μεγίστην οὖσαν πόλιν τῆς Παονίας καὶ λίαν εὐκαίρως κειμένην πρὸς τὰς εἰσβολὰς τὰς ἀπὸ τῆς Δαρδανικῆς εἰς Μακεδονίαν). Билазору помиње, као пеонску варош и Ливије (44, 26). Опште је мишљење да је она била на месту данашњег Велеса.

Много више података о географији данашње Јужне Србије у античко доба налазимо у римског историка Тита Ливија. На жалост, тај је материјал готово неупотребљив.

Тако у књизи 31 главе 33—39 Ливије прича о ратовању македонског краља Филипа V с Римљанима год. 200 пре Хр. у овим нашим крајевима. Рат се водио у данашњој битољској и прилепској области. Римски конзул — каже Ливије — удари преко земље дасаретске. Он не дира у храну коју је био понео из свог зимовника, јер му села кроз која пролази дају толико хране колико му је потребно за војску. Градови и села му се предају добровољно или из страха, а неке мора силом заузимати, док су се становници из извесних места склонили у оближња брда. Конзул се улогори „код Линка близу реке Бева” (ad Lyncum stativa posuit prope flumen Bevum) и одатле је слао људе да му доносе храну из суседних дасаретских житница. Филип није знао тачно где је римска војска и зато пошље коњичку извидницу да то сазна. А ни конзул није знао где је македонски краљ па и он пошље једно коњичко одељење да то извиди. Дуго се лутале ове две коњичке патроле по области Дасарета док напоследку не наиђу једна на другу. Оне се сударе, али бој остане нерешен. После тога Филип пође с 20.000 пешака и 2.000 коњаника на римску војску и улогори се на једном „брежуљку близу Атака” (tumulum propinquum Athaco) отприлике на једну римску миљу од римског логора. Ту дође до битке у којој победе Римљани. Али се ипак зато после кратког времена римска војска повуче одатле. Конзул дође на место Отолоб, које је било далеко око 8 миља од места где је досад био римски логор (castra ad Ottolobum — id est loco pothen — movit). Овде поново дође до судара између две војске. Македонци опет буду поражени и многи се подаде у дубоким барама, које и њих и коње прогутају. Краљ обиђе баре и једва се спасе у свој логор. Затим, преко неких брда, где га конзул није могао гонити са својим тешко наоружаним трупима, он одступи. Конзул међутим пође у Стуберу и стане ту купити жито из Пелагоније. Одатле он отиде у Плуину (inde ad Pluinam est progressus). Међутим Филип се задржи неко време код Бруанија (Philippus cum primo ad Bruanium stativa habuisset), а за тим пречицама пође на Римљане и зада им велики страх. Зато се Римљани крену из Плуине па се улогоре код реке Осфага (movere itaque ex Pluinna et ad Osphagum flumen posuerunt castra). Недалеко одатле утврди се и Филип на реци Еригону (amnis — Erigonum incolae vocant).

Као што се види, овде Ливије помиње много географских места, река и др. Ту је племе Дасарета, област Пелагонија, река Бев, Осфаг и

Еригон, Линк поред кога се налази река Бев, Атак, за који се не каже шта је, Отолоб, место удаљено од Атака 8 миља. За крај где су Бев, Атак, Отолоб видимо да је баровит. Код Атака налазе се нека непроходна брда. Даље, Ливије помиње Стуберу, Плуину, Браунијум и Осфаг.

Нека од ових имена можемо идентификовати. Пелагонија је данашња битољска област. За Дасарете знамо да су становали на Охридском Језеру. Али по овом причању Ливијевом морало би се претпоставити да су се они пружали далеко одатле на исток. Данас смо у стању да локализирамо и Стуберу. Ту варош помиње и Страбон (VII 327), али под именом *Στύβαρα*. Али њено је право име било *Στύβερα*. Тако је зове Полибије (28, 8, 8), а тако се она зове и на једном натпису који је узидан у црквицу села Чепигова и који гласи: *Στυβεραων ἢ πόλις καὶ οἱ συνπραγματευόμενοι Ῥωμαῖοι Ἀρχέλοιν Ἀλλοδόρου τὸν εὐεργέτην*. Страбон каже да је Стибера била на реци Еригону, за коју знамо сигурно да је данашња Црна Река. То се види и из Ливијевог причања. А то нам казује и горњи натпис, који је нађен или у Чепигову или у његовој непосредној близини, дакле на старом Еригону. Потписани је копао недалеко од села Чепигова год. 1934 на два места удаљена око 500 м. једно од другога. На оба ова места нашао је он зидине од римских зграда, које указују несумњиво на једно велико античко насеље. У Чепигову су нађени и многи грчко-римски споменици (натписи, статуе, рељефи, новац итд.).

Али остала имена у Ливија ми не можемо идентификовати. Из онога што је испричано види се да су се та места и те реке налазили у прилепско-битољском крају. Али то је све. Ми не знамо на које реке мисли писац кад каже Бев и Осфаг, ни гдесу били Атак, Отолоб, Плуина и Браунијум. Само још што се тиче Линка потребно је казати две речи. Видели смо напред да Тукидид Линком назива област у којој живи племе Линкесте. Видећемо доцније да свакако и Хијерокле употребљава то име у истом смислу. Изгледа да и Ливије на неким местима Линком назива област (26, 25, 4 : *per Pelagoniam et Lyncum*; 32,9 : *per Dassaretios... Lyncumque*). Зато може бити да и горе где каже да је конзул подигао логор „код Линка близу реке Бева” Линк има ово исто значење, ма да би се пре ту могло помислити на неко место.

Ливије говори о Јужној Србији и у књ. 43, 10 и даље, помињући више имена. Ту се прича о ратовању Апија Клаудија у области Охрида. Клаудије се улогорио код Лихнида, како се звао данашњи Охрид и за који римски историк каже да је био у земљи Дасарета. Недалеко одатле налазио се град Ускана, у земљи пенестинској, који је тада био под влашћу македонског краља Персеја (*Haud procul inde Uskana oppidum finium imperiique Persei erat*. 43, 18 *ad Uscanam—Penestianae terrae ea maxima urbs est*). То је био град с 10.000 становника. Ускана позове Клаудија обећавајући му да ће му се предати. Он се одазове позиву, дође с војском до на 12 миља од Ускане и ту се улогори. Затим се ноћу приближи Ускани. Али посада испадне изненада из града на Римљане. Римску војску обузме паника и она побегне натраг у Охрид. Идуће године дође Персеј у Стиберу и одатле за три дана стигне под Ускану. Сад је та варош била у римским рукама, али нам Ливије не каже како је она пала под власт римску. Македонски краљ опседне град и стане га нападати. Пошто Ускана падне у његове руке, Персеј остави у њој посаду а са заробљеним Усканцима врати се у Стиберу. Одатле он опет дође у пенестинску област да освоји град Оенеј (*in Penestas exercitum reducit ad Oaeneum oppidum in potestatem redigendum*). Преко тог града пролазио је пут за лабеатску земљу, у којој је владао илирски краљ Гентије (*et transitus ea est in Labeates*). Кад је Персеј, идући за Оенеј, пролазио поред градића Драудака, неки мешта-

нин који је познавао те крајеве рећи ће му да заузме Оенеја не би ништа вредело ако не би освојио и Драудак, јер он има врло погодан положај (*praetereunti frequens castellum, Draudacum nomine, peritorum quidam regionis eius nihil Oaeneo capto opus esse ait, nisi in potestate et Draudacum sit*). Зато Персеј заузме и Драудак, који се одмах преда. На то краљ заузме још 11 градића. Тек после тога македонска војска дође под Оенеј. То је био јако утврђен град, опасан реком Артатом с једне стране, а високим брдом с друге. После дуже опсаде падне и Оенеј (*Deinde Oaeneum perventum est, quod sine iusta oppugnatione capi non poterat et validum oppidum moenibus erat, et hinc amnis, Artatus nomine, hinc mons praealtus et aditu difficilis cingebat*). Враћајући се одатле у Стиберу, Персеј пошље Гентију два посланика да га позову у савез с Македонијом. Ови посланици пређу гребен планине Скарда и преко илирских пустиња, које су Македонци били начинили да би спречили Дарданце да не упадају у Илирију и Македонију, стигну у Скадар с великом муком (*Hi transgressi iugum Scardi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti pervenerunt*). У то време налазио се Гентије у Љешу те Персејеви посланици отиду тамо. Одатле се они врате у Стиберу. Одмах затим Персеј пошље друго посланство Генцију, а сам опустоши Анкиру и поново одведе војску у земљу Пенеста (*Ancyram inde populatus Perseus in Penestas rursus exercitum reducit*), остави посаду у Ускани и осталим градићима које је био заузео па се врати у Македонију. По његовом одласку Римљани покушају да поврате Ускану. Али буду одбијени и врате се у Охрид.

Као што се види, и овде Ливије помиње више географских имена. Где су та варош Ускана, ти градови Оенеј и Драудак, та река Артат, то племе Пенеста? Све је то нама непознато. Исто тако не знамо да ли је Анкира место или неки крај. Међутим, по томе што Персеј шаље посланство Генцију преко Шар-планине, вероватно је да Ускану не треба тражити, како неки мисле, на Дриму и да је не треба идентификовати с данашњим Дебром. По свој прилици Ускана се налазила на месту данашњег Кичева или у том крају. Да је Ускана била на Дриму, посланство македонског краља не би ишло преко Шар-планине у Скадар. А ако је ово тачно, онда су Пенесте живели око Кичева. *Oaeneum* у том случају могао би бити Тетово, *Draudacum* Гостивар, а река Артат — Пена или Тетовска Бистрица (Гл. о том опширније Глас. Срп. Краљ. Акад., Други разред, 82: Н. Вулић, Ратовање македонског краља Персеја с Римљанима у нашој земљи 170 и 169 год. пре Хр.).

Ливије нам даје неке податке о Јужној Србији и кад у књ. 44, 26 и даље говори о Персејевом покушају да придобије за себе Гале, управо Бастарне против Римљана. Само сад нас он води у сасвим други део Јужне Србије. Персеј се био погодио с вођом галских хорда да Гали ступе у његову службу као најамници. Зато Гали пођу у Македонију. Персеј се крене њима у сусрет и дође у место Алману на Вардару па се ту улогори (*ad Almanam urbem pervenit et in ripa fluminis Axi posuit castra*). Галска војска међутим била је поставила свој логор у области Медике код вароши Десудабе. Ту је она чекала плату коју јој је Персеј био обећао. Персеј позове преко једног свог изасланика галску војску да дође у Билазору (Велес) у Пеонији, а њене војводе позове к себи. Тада је галска војска била далеко од Вардара и места где је био Персејев логор 75 римских миља (*septuaginta quinque milia ab Axio flumine et castris regis aberant, sc. Galli*).

Опет једно име, *Almana*, које не можемо локализовати. Треба међутим најпре споменути да се ово место можда није звало *Almana* него *Dalmana*. Изгледа да у Ливијевом рукопису тако то име треба читати (Р.

Егер, Старинар, III серија, IV). Друго је питање да ли између овог имена и имена једне жене која се зове Далмана на једном римском натпису из Ту-прије има везе. Фрушка Гора звала се у римско доба *Alma mons*, па би се по том могло мислити и да је име вароши на Вардару било Алмана.

Друго је питање где се ово место налазило. Већ смо рекли да на то питање нисмо у стању одговорити. Кад би знали где се налазила Десудаба, онда би могли приближно одредити и место Алмане. Јер Десудаба је била удаљена од логора Персејева око 100 км. Али ми не знамо где је била Десудаба. То је, у последње време, покушао да утврди Пач у својој расправи *Beiträge zur Völkerkunde von Südeuropa*, 1932. Али без успеха. Пач је дошао до закључка да је Десудаба била код данашњег Кочана. Али се то не може да докаже. Из тога што је околина Кочана плодна и што је зато могла да исхрани велику галску војску дабогме да то не излази, како хоће Пач. Не мање овде је важно да ми немамо доказа да је кочански крај припадао области Медика, а Десудаба се налазила у Медици.

Године 168 пре Хр. Римљани су победили Македонце и после победе поделили су Македонију на четири дела. Ливије говори о границама ова четири дела овако (45, 29): „Македонија буде подељена на четири области. Прва од њих простирала се од Месте до Струме, а додата су јој источно од Месте села, тврђаве, и градови које је Персеј имао, осим Ена, Маронеје и Абдере, а западно од Струме цела Бизалтија с Хераклејом Синтиком. Друга област граничила се на истоку Струмом (без Бизалтије и Хераклеје Синтике) а на западу Аксијем (Вардаром); осим тога њој су били додати Пеонци који живе на источној обали Вардара. Трећа област захватала је земљу од Вардара на истоку до реке Пенеја на западу и до планине Боре на северу; њој су додати Пеонци који су живели на левој обали Вардара, и још вароши Едеса и Бероеја. Четврта област пружала се северно од Боре и граничила се Илирима и Епиром. Главни градови у овим областима били су: Амфипољ у првој, у другој Тесалоника (Солун), у трећој Пела, а у четвртој Пелагонија”. Затим се наставља: „Дарданцима који су тражили Пеонију, говорећи да је била њихова и да се граничи с њиховом земљом, одговори римски конзул да ће дати слободу свима који су били под Персејевом влашћу. Пошто тако Дарданци не добише Пеонију, конзул даде право трговања са сољу и нареди трећој области да извози со у Стобе. Осим тога он одобри да све области које су се граничиле неком непријатељском земљом — а то је био случај са свима осим треће — држе на граници посаде”. Још мало даље видимо из Ливије да су у IV области становали Линкесте и Пелагонци. Области на које је подељена Македонија ограничава и Диодор (31, 13) и готово истим речима као Ливије. Само он зове брдо Бору Берн (*Βέρον*) и за Пеонце који су придодати трећој области каже само „извесни њихови делови”. Ливијеве речи у многим су нејасне. Ако су трећој области припали Пеонци, онда је неразумљиво како да се она не граничи на северу Дарданцима. Исто тако нејасно је да ли Стоби припада тој области или је варош изван ње. Могло би се помислити на то да је Пеонија постала слободна држава, дакле држава која је добила слободу од Рима па према томе није непријатељски расположена према Македонији. Али о тој „независној Пеонији” нама иначе није ништа познато. Необично је и то што Дарданци кажу да је Пеонија била њихова, кад ми знамо да је она била под Македонијом, као што уосталом и Ливије на истом месту каже. Напоследку, ми ништа тачније не можемо рећи о том која је то планина коју Ливије зове Бора, а Диодор Берн. Kiepert је на својој карти идентификује, изгледа, с Кајмакчаланом, и то би могло бити тачно, али ми немамо доказа за то (Oberhammer у Pauly – Wissowa Реалној Енциклопедији мисли да је то Неречка Планина).

Два пут говори Ливије о неким *fauces* које воде у Македонију (31, 28 — *angustiae ad Pelagoniam* и 31, 34 *in faucibus Pelagoniae*). Неки мисле да је у првом случају реч о вароши Пелагонији (Битољ) и тај кланац, требало би, по њима, да буде Ђават. У ствари, ми не знамо да ли је овде реч о једном кланцу или о више њих. На Македонију хоће да ударе две државе: Илирија и Дарданија и македонски краљ због тога шаље у те *fauces* војску (*praesidio, quod in faucibus Pelagoniae erat. . . Pleurato Dardanisque iter in Macedoniam patefecit*). Тешко је веровати да би Дарданци упали у Македонију преко Ђавата. Зато је најбоље и ово питање оставити нерешено.

Једну варош по имену *Sintia* помиње Ливије у Дарданији у гл. 26 (25, 3). Ту се каже да је македонски краљ Филип V заузео Синтију „која се налази на путу из Дарданије у Македонију” (*vastatis proximis Illyrici in Pelagoniam — vertit iter; inde Dardanorum urbem Sintiam, in Macedoniam transitum Dardanis facturam, cepit . . . per Pelagoniam et Lyncum et Bottiaeam*). *Sintia* се више нигде не спомиње, а из ових Ливијевих речи не може се закључити ни приближно где је била.

У Ливија имамо још ове појединости о географији Јужне Србије у римско доба. Линкесте не живе у Пелагонији — ако се строго протумаке његове речи *per Pelagoniam et Lyncum* (књ. 26, 25); *Stobi* се налази у Пеонији — *Stobos Paeoniae* (33, 19); Дериоп је — о коме ћемо писати ниже — у Пеонији: *oppidum in Deuriopo condere instituit . . . Paeoniae ea regio est* (39, 53); Хераклеја се зове и Пелагонија — *capita regionum. . . quartae Pelagoniam fecit* (45, 29).¹

Напослетку, Ливије нам каже да је македонски Цар Филип почео градити на Црној Реци у деуриопској области варош којој је дао име Персеида, по имену свог сина (*oppidum in Deuriopo condere instituit — prope Erigonum fluvium, qui ex Illyrico per Pelagoniam fluens in Axium amnem editur, haud procul Stobis, vetere urbe: novam urbem Perseida, ut is filio maiori haberetur honos, appellari iussit*). Из Ливијевог текста не види се да ли је та варош довршена. Свакојачко, она се после више никако не спомиње. Из Ливија се не може закључити ништа ближе ни о месту где је она била. То што се овде спомиње *Stobi* не значи да је Персеида била близу Стоба. Исто тако, немају никаквог разлога за своју хипотезу ни они који је идентификују са Стибером.

И Страбон помиње више пута област коју захвата данашња Јужна Србија. За њега Пелагонија и Линкестија нису једно исто (гледај горе што смо казали за Ливија) нити по њему Дериоп спада у Пелагонију (7, 326 *πρὸς δὲ τοῦτοις Λυκισταί τε καὶ ἡ Δευρίοπος καὶ ἡ τριπόλις*

¹) И код Диодора (31,13) главно место Македоније IV зове се Пелагонија. Већина научника мисли да Пелагонију треба идентификовати с Хераклејом код Битоља. Heuzeu (308 — 310) је мислио да су то две вароши. По њему, кад су Римљани победили Македонце, они су хтели да придобију за себе Пелагонце, најстарије становнике те области, па су пренели центар области из Хераклеје, која је била престоница Линкеста, господара пелагонског племена, мало даље одатле на место данашњег Битоља. Тој новој вароши дали су они име Пелагонија. Али ово се мишљење не заснива ни на каквим разлозима. Исто тако тешко је примити мишљење грчког археолога Керампулоса да је Хераклеја првобитно била на месту, данашње Флорине. Оно што знамо сигурно то је да је Хераклеја била на путу Стоби — Охрид, а Флорина се не налази на том путу. Споменимо још да се у једном Птолемејевом рукопису Хераклеја назива *Ἡράκλεια ἢ Πελαγονία*. Можда ту треба читати *Ἡράκλεια ἢ Πελαγονία*. Напослетку, код Хијерокла 639 и 641 видимо да су Хераклеја и Пелагонија две различне вароши, и то једна у Македонији I а друга у Македонији II.

Πελαγονία; — τὰ περὶ Λύχου καὶ Πελαγονίαν.) Према 7, 331, 38 Пелагонија и Пеонија такођер нису исто (καὶ τὴν Παιονίαν μέχρι Πελαγονίας). Међутим према 7, 331, 38 и даље могло би се помислити да су ипак Пеонци и Пелагонци један народ, јер се ту каже да се Пеонци зову и Пелагонцима (καὶ αὐτοὺς τοὺς Παίονας καλεῖσθαι Πελαγόνας ...οἱ γὰρ Παίονες Πελαγόνες ἔκαλοῦντο).

По Страбону 7, 327 на реци Еригону биле су три вароши и све су три припадале племену Дериопа (καὶ ἐπὶ τῷ Ἐρίγωνι αἱ τῶν Δευριόπων πόλεις ὄκνητο, ὧν τὸ Βουάνιον καὶ Ἀλαλκομεναὶ καὶ Στύμβαρα. Брианијон и Стиберу већ познајемо. За Alalkomenai видећемо кад пређемо на натписе да се она звала управо Alkomena.

Код истог писца налазимо, као што смо малочас видели, израз ἡ τριπόλις Πελαγονία. Тај израз није нам јасан. Значи ли то да је Пелагонија имала три вароши? И које би онда биле те три вароши?

Страбон нам говори и о границама дарданске земље (7, 316). Дарданци се шире до Дрима, Македоније и Пеоније (Ὀρίων ποταμὸς ἀνάπλουν ἔχων πρὸς ἕω μέχρι τῆς Δαρδανικῆς, ἣ συνάλπει τοῖς Μακεδονικοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς Παιονικοῖς πρὸς μεσημβρίαν, καθάπερ καὶ οἱ Αὐταριάται καὶ Δασαρήτιοι). Даље, наставља исти писац, дарданском племену припадају и Галабрији и Тунате (τῶν δὲ Δαρδανιατῶν εἰσι καὶ οἱ Γαλάβριοι, παρ'οἷς ...πόλις ἀρχαία, καὶ οἱ Θουνάται, [οἱ] Μαΐδοις ἔθνεσι Θρακίῳ πρὸς ἕω συνάπτουσιν). Тунати су, дакле, на источној граници Јужне Србије. Ваљда и Галабрији. Али која би била та стара варош Галабрија коју помиње Страбон, не може се рећи

Говорећи напред о Тукидиду рекли смо да он спомиње место Гортинију. То место налазимо и код Птолемеја III 12, 36 (у Ематији), под именом Γορδυνία. Спомиње га и Steph. Byz. у истом облику (под Γορδυνία). Исти облик имена налазимо и код Плинија (n. h. IV 34). Међутим, ни из једног од ових извора не може се закључити ништа ближе о том где је варош била. Још најтачније нас о том обавештава Страбон, који каже (7, fr. 4): ἡ δὲ Παιονία... πρὸς ἄρκτον δ' ὑπέρχεται τοῖς Μακεδόσι, διὰ Γορτυνίου πόλεως καὶ Στόβων ἔχουσα τὰς εἰσβολὰς ἐπὶ τὰ πρὸς..., δι' ᾧν δ' Ἀξιὸς ὄρεον δυσείσβολον ποιεῖ τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς Παιονίας. Али из овог писца могло би се закључити само толико да је Гортинија била на Вардару негде код Демир-Капије. Није ни мало сигурно да је Kierpert у својој Formae orbis antiqui тачно локализовао ту варош.

Још на једном месту имамо код овог географа знатних података о Јужној Србији. Страбон нам каже — по Полибију — да је Via Egnatia (пут од Драча на Солун преко Охрида и Битоља) ишла преко Охрида и Пилона, који је био на граници Илирије и Македоније, па онда поред Барнунта на Хераклеју и кроз земљу Линкеста (7, 323 ἡ δὲ πρώτη — Via Egnatia — ἐπὶ Κανδανίας λέγεται ὄρους Ἰλλυριοῦ, διὰ Λυχνιδίου πόλεως καὶ Πυλῶνος τόπου ὁρίζοντος ἐν τῇ ὁδῷ τὴν τε Ἰλλυρίδα καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἐκεῖ δ' ἐστὶ παρὰ Βαρνοῦντα διὰ Ἡρακλείας καὶ Λυχησιῶν). Ми ћемо видети мало доцније да и Itinerarium Burdigalense назначавала на истом путу границу између Илирије (Епира) и Македоније, али не казује име том граничном месту. Барнунт (Βαρνοῦς) је може бити Галичица (ако није нека варош).

Плиније Старији (Naturalis historia) има сасвим мало података о области о којој говоримо. Из њега сазнајемо да су Линкесте и Пелагонци у Пеонији (4, 35 Paenoniae gentes ... Pelagones ... Lyncestae) и да Пелагонија и Пеонија нису исто (4, 33 partem eius septentrionalem Paenonia ac Pelagonia protegunt a Triballis). Плиније, на истом месту, зна и за Audaristenses, о којима ћемо говорити кад дођемо на Птолемеја, и спомиње Ido-

menenses и Антигонију (4, 34 oppidum Stobi civium Romanorum, mox Antigonea и 4, 35 Idomenenses ... Audaristenses).

Птоlemeј, чувени антички географ, даје нам неколико важних саопштења о нашим јужним крајевима. Осим познатих нам ствари: да је Лихнид био у Дасаретији, а Хераклеја у Линкестиди, ми сазнајемо из њега да је у Пелагонији, поред Stobi, био град Audaristus, а у Мигдонији Антигонија и Καλίνδοια. За Антигонију помишљамо да би могла бити данашњи Тремник на Вардару, а за Audaristus да је Euristus из итинерара. И о једном и о другом биће доцније још речи. За Καλίνδοια сасвим нам је непознато где је била.

Највећи број места у данашњој Јужној Србији наводи Прокопије у свом познатом делу de aedificiis (издање од Haury стр. 118 и даље). То су места која је цар Јустинијан наново подигао из рушевина или која је сам саградио. Има их више десетина. На жалост, ни једно од њих нисмо у стању да локализирамо.

Цар Јустинијан је основао две нове вароши под именом Iustiniana Prima и Iustiniana Secunda, о којима Прокопије пише у истом делу на другом месту. За Iustiniana Secunda знамо да је била на месту старе римске вароши Ulpiana, која се налазила између Грачанице и Липљана. Од ње су сачуване знатне рушевине. Што се тиче Iustiniana Prima, иако се о том много писало, још се није могло утврдити где се она налазила. Сам Јустинијан каже у једној својој новели да је она била у Dacia Mediterranea. Томе се не противи Прокопије који је ставља у дарданску област, јер област у којој су живели Дарданци обухватала је и део Дакије Медитеране. Прокопије каже »дарданска област«, а не »провинција Дарданија«, која се дабогме не поклапа с Dacia Mediterranea. За Дарданце каже Прокопије да се протежу до границе Епидамњана (Ἐν Δαρδάνοις ποὺ τοῖς Ἐβροπαίοις, οἱ δὲ μετὰ τοὺς Ἐπιδαμνίων ὄρους ὄκηνται). Ове речи нису јасне, јер ми не знамо на шта писац мисли кад каже „Епидамњани“. Није искључено да је реч о провинцији Епиру, коме је припадао Охрид. Онда би се те границе вероватно налазиле на брдима источно од Охрида и на Шарпланини. Ми ћемо видети кад будемо дошли на итинераре да је граница између Епира и Македоније пролазила између Охрида и Битоља. Дакле, по Прокопију ми знамо да се Iustiniana Prima налазила у дарданској земљи а по Јустинијановој новели да је била у провинцији Дакији Медитеранеји. Али при свем том непознато нам је место где се она налазила. По једном фрагменту Јована из Антиохије, она је била „близу Ниша“. Али „близу“ није никакав одређен израз и ми зато не морамо тражити варош у близини Ниша. Можда Iustiniana Prima није ништа друго до данашње Скопље. Кад је римско Scupi пропало 518 г. по Хр. услед земљотреса, онда су се становници његови преселили у данашње Скопље. Нова варош је добила исто име, које је она задржала све до доласка Словена, јер се иначе не би могло разумети откуда данашње име Скопља. Међутим, неко кратко време ова варош могла је носити име Iustiniana Prima. По Прокопију, Јустинијан је њу подигао на месту где се он родио. То није била потпуно нова варош, како би из речи овог писца могло излазити: цар је могао само улепшати старо насеље великим и лепим грађевинама, тако да је изгледало као ново. Један разлог да је Iustiniana била идентична са Scupi могло би бити то што Scupi није више владичанска столица од земљотреса 518 год. него је то Iustiniana место Scupi. Вероватно је дакле да је владичанска столица онда прешла из старог Scupi у нови Scupi, односно у Iustiniana Prima. При свем том није искључено да Јустинијану треба потражити на другој страни. Г. д-р Влад. Петковић држи да је она била близу Лебана на месту „Царичин Град“ Г.. Петковић врши ту већ од дужега

времена ископавања и он се нада да ће наћи доказа за своју хипотезу. Најбоље је оставити времену решење овог питања.

Прокопије нам још каже да се место где се Јустинијан родио звало Таурисијон и да се налазило близу места Бедеријане.

Остала многобројна географска имена код Прокопија неупотребљива су.

Неколико географских имена античког доба у Јужној Србији налазимо и код Steph. Byzant. Нека ће бити споменута на другим местима у овом чланку. Овде ћемо споменути само варош Βεύη. Она се налазила на напред споменутој реци Бев (Βεύη, πῶλις Μακεδονίας καὶ πρὸς αὐτῇ Βεῦος ποταμός). Пошто нисмо у стању да идентификујемо ову реку, природно је да не можемо локализовати ни ову варош.

Поред литерарних извора, о којима је досада била реч, нама се сачувало и више античких итинерара, који су врло драгоцен извор за нашу тему.

У једном од њих, тзв. Itinerarium Antonini наведена су места која се налазе на познатом путу Via Egnatia. Тај је пут водио од Аполоније (код Валоне) преко наше земље у Солун. Овај итинерар набраја само ова места у нашој земљи: Lignido — 27 римских миља — Scirtiana — 27 миља — Castra — 6 миља — Heraclia. Lignido је Lychnidus (Охрид), а Heraclia Битољ. За Castra је вероватно да је било код данашњег села Доленца (код Кажана, зап. од Битоља), на удаљењу које наводи итинерар. Ту је потписати вршио откопавање и открио је један велики „логор“ (castra). У облику који сад имају те рушевине, овај „логор“ датира сигурно из позно класичног доба (види Споменик 71 стр. 22). Тешко је међутим рећи које се место звало Scirtiana. Интересантно је да се у истом итинерару само неколико реда испред овог текста друкчије говори о овом делу Via Egnatia који пролази кроз нашу земљу. Ту читамо: Licnido — 27 — Nicia — 34 — Heraclia. Остављајући на страну незнатну разлику у имену Licnido, овде се не помињу Scirtiana и Castra, него имамо место њих Nicia, које опет недостаје на оном другом месту. Али ако саберемо бројеве који означавају удаљења, видећемо да ћемо у оба случаја добити готово исти број (60, 61 римских миља, тј. око 90 км.).

И у другом итинерару, тзв. Itinerarium Burdigalense (или Itinerarium Hierosolymitanum) наводе се вароши на истом путу. Тамо пак видимо ова места: civitas Heraclia — 13 — mutatio Parambole — 12 — mutatio Brucida 19 — finis Macedoniae et Ephyri — Civitas Cledo — 13 — mutatio Patras. Разлике између ова два итинерара велике су. Пре свега даљина између Охрида и Битоља је по једном 60 (61), а по другом (Cledo је сигурно искварено Licnido) само 44 миље. Овде је Itinerarium Burdigalense тачнији, јер права даљина између Битоља и Охрида износи 69 км., а то је отприлике 44 миље. И даљина између Битоља и Parambole, које је сигурно идентично с Castra (речи имају исти смисао), различна је: једанпут 6, а други пут 13 миља. Ово је друго по свој прилици тачно, јер се село Доленци налази на даљини од 16 — 18 км. од Битоља. Како овде треба довести ствари у ред, то је веома тешко рећи. По Itinerarium Burdigalense вероватно Brucida одговара Ресну, јер је по том итинерару Brucida удаљена од Heraclia 25 м., а то је око 38 км., док је права даљина између Битоља и Ресна око 34 км. Слаже се и даљина коју овај итинерар даје између Brucida и Cledo, 19 миља = око 29 км., а права је даљина 35 км. Nicia и Scirtiana могле би бити у Itinerarium Antonini исто место, јер су удаљене обе подједнако од Битоља (33 и 34 миље). Али ова два места не могу се идентификовати с Brucida, јер је Brucida удаљена од Битоља само 25 миља (а треба рачунати да у Itinerarium Antonini треба удаљењу Heraclia — Scirtiana додати бар још 6 — 7

миља између Heraclea и Castra). Што се тиче Patrae, то је по свој прилици Струга, иако је даљина између Patrae и Cledo по Itinerarium Burdigalense 13 миља, а растојање између Охрида и Струге не износи више од 16 км. Могло би се помислити да место Струге треба узети Радолиште, мало даље на западу од Струге, где има римских и старијих трагова.

Својевољно је Kierpert на својој карти Formae orbis antiqui поређао горња имена овако: Heraclea — Nicia — Scirtiana — Brucida — Lychnidus — Patrae. У Itin. Ant. Scirtiana долази пре, а не после Nicia (33 и 34 м.), по Itin. Burdig. Brucida је много ближе Битољу него Nicia и Scirtiana. Напослетку, треба овде скренути пажњу и на то да по It. Burd. граница између Македоније и Епира (Ephirus) иде источно од Охрида, који припада Епиру. Ово се потврђује једним натписом који се налази у Охриду, а који гласи: D(ominis) n(ostris) [Co]nstantio Aug(usto) Constantio [Caes(are)] So[f]ronius v(ir) p(erfectissimus) p[r]aesides prov(inciae) Nova[e] Epiri Dalmatorum (Споменик 71, п. 260).

Једна врста итинерара је и тзв. Tabula Peutingeriana. На њој је забележено неколико путова који су пролазили кроз нашу Јужну Србију. Ту је прво пут Скопље — Градско. На њему се, по Tabula, налазе ова места: Scupis XXI (миља) вињета XII Anausaro XXXII ad fines VIII ad Hercule VIII Presidio VIII ad Cephalon XIII Gurbita VIII Stopis (=Stobis). Овај се пут наставља према Солуну овако: XII Antigonija XI Stenas XII Idomenia XX Tauriana. Tabula Peutingeriana има и пут Градско — Битољ и на њему су назначена ова места: Stopis XII Euristo XXIII Ceramis XI Heraclea. Напослетку, ова Tabula бележи и места на оном делу Via Egnatia који је ишао преко наше земље: Lignido XVI вињета (није означен број миља) Nicea XI Heraclea.

Шта се може да изведе из овог извора за питање о античкој географији ових крајева? Поуздано је то да су Stenae биле на уласку у Демир-Капију. То нам каже име, које грчки значи „теснац“, „кланац“, и то што се на уласку у Демир-Капију налазе трагови једне старе вароши. Што се тиче Антигоније могућно је да се она налазила код дан. села Тремника, где се такођер виде остаци једне античке вароши. Даљина до Тремника од Градског отприлике је она коју налазимо у Tabula. Само треба приметити да је растојање од XI миља које Tabula даје између Антигоније и Stenae сувише велика ако је прва варош била код Тремника. Зато би може бити овде требало читати VI (миља) место XI. Tauriana се налазила можда код Дојрана, а Idomenia је била између Stenae и Tauriana, али не можемо речи где. За места на путу Градско — Битољ можемо да нагађамо где су била само на основу дистанција које нам Tabula даје, јер иначе о њима не знамо ништа. Међутим, даљина између две крајње тачке на том путу, Stobi — Heraclea, по Tabula износи само 47 миља (око 70 км.), а то је сувише мало према стварној даљини (од 100 км.). Зато треба јачачно узети да је у Tabula Peutingeriana испала једна варош. Сад, ми смо напред видели да је код Чепигова била варош по имену Styberra. Вероватно је да је то име испало, јер ћемо одмах видети да је у Geogr. Raven. поред места која спомиње Tabula споменуто и Styberra. Euristus по даљини могло је бити код Дренова, где има трагова грчко-римских, а Ceramiae или код Маркове Вароши или код Прилепца, јер на оба места има остатака од римских насеља. Напослетку, остаје нам пут Скопље — Градско. О њему смо говорили већ у овом Гласнику за год. 1925 (књ. I).

Tabula Peutingeriana има још један пут који је пролазио кроз нашу Јужну Србију. То је пут који је водио из Ниша у Љеш преко Косова Поља. На њему су забележене ове станице: Naisso XIII ad Herculem VI Hammeo XX Ad fines XX Vindenis XVIII Viciano XXX Theranda. За сва

ова места тешко је рећи где су била. Ипак, Viciano ће ваљда бити Ulpiana: оно се налази на 79 м. (око 120 км.) од Ниша, а између Ниша и Грачанице има тако исто око 120 км. На 60 км. отприлике од Ниша налази се Куршумлија и ту је могла бити станица Ad fines. У Куршумлијској Бањи нађен је натпис из кога видимо да је та лековита вода била позната и Римљанима. По даљини, Vindenis би било Псдујево, где је такођер нађен један интересантан римски натпис. Theranda је удаљена од Viciano 30 миља (око 45 км.). То би понајпре одговарало Сувој Реци. Треба овде споменути и то да Viciano по облику пре одговара имену Vizianus које се налази на једном натпису из Куманова (гледај доцније) него имену Ulpiana. Али је можда боље остати при идентификацији Ulpiana=Viciano, пошто није вероватно да би Tabula Peutingeriana изоставила једно тако важно место као што је била Ulpiana. Помислило се и на то да је Vizianus данашњи Вучитрн. Али то је само једна гола хипотеза.

Мало час споменути Geographus Ravennas је списак места у разним деловима римског царства. За нашу Јужну Србију долази у обзир списак места на путу Stobi — Солун и Stobi — Heraclea — Lychnidus. Тај списак изгледа овако: Tauriana Idomenia Stenas Asigonia... Euriston Ceramic Istuberra Heraclea Nicea Praesidium Fines. Asigonia је Antigonia, Euriston Euristus, Istuberra Styberra, а Fines граница између Македоније и Епира. Praesidium је једино овде споменуто и ми га не можемо локализовати. За Tauriana, Nicea, Idomenia, Ceramicевиди напред.

Сличан списак имена имамо и у Hierocles Synecdemus. На једном месту (639) наводе се ту ова имена: Ἡράκλεια Λαούκου, Ἀντανία или Ἀντανία Γεμίνδου, Νικέδης, Διόβορος, Ἰδομένη, а на другом (641) Στόλοι, Ἄργος, Εὐστράϊον, Πελαγονία. Λαούκου је сигурно погрешка место Λύγκου. О Ἀντανία биће доцније опширно говора. Ἰδομένη је Εἰδομένη код Тукидида и Idomenea на Tabula Peutingeriana. Στόλοι је сигурно писарска погрешка место Στόβοι. Πεлагонија је свакако друго име за Heraclea. Само је необично да се у 639 Битољ зове једним, а 641 другим именом. Чудније је да је ова варош једанпут у Македонији I (Heraclea), а други пут у Македонији II (Pelagonia). Остају нам Νικέδης, Ἄργος и Εὐστράϊον. Ми не знамо боље решење за Νικέδης него да га идентификујемо с Nicea, а Εὐστράϊον са Euristus. О Ἄργος биће речи доцније кад будемо говорили о натписима.

Хијерокле зна још за неке градове у Македонији II осим за Argos и Eustraion. То су Βάργαλα, Κελενίδιν, Ἀρμονία и Ζάπαρα, а исто тако у Македонији I, поред Νικέδης и Ἰδομένη: Βράγυλος, Ποίμαυλα и Παρθικόπολις. Да ли су та места била у границама наше Јужне Србије или изван њих? Ми ни то не можемо да кажемо. Не можемо ништа рећи ни о Μηρίων који спомиње у Дарданији. Само је могуће да се то име налази и у Notitia Dignitatum Or. IX 45 (Merensés).

Константин Порфирогенит у делу de thematibus imperii Romani само понавља оно што каже Хијерокле кад пише: Ἡράκλεια Λάγκου, Ἀντανία, Γέμινδος, Νικεδής..., Ἰδομένη, Βράγυλος.

Поред античких аутора и итинерара нешто нам казују о античкој географији Јужне Србије и натписи, грчки и римски, који су нађени у тим крајевима.

Видели смо напред натпис који је подигао свом добротвору град Styberra. У Белој Цркви код Прилепа налази се узидан у цркву натпис на коме се помиње варош Алкомена, о којој је било напред говора (Споменик 71 п. 342: τῆ κόμη Ἀλκομεναίων и ἐν Ἀλκομενᾷ). Из Чепингова је други један натпис на ком се налази име вароши Der-

giporos (Споменик 71, п. 500 ἐν Δερριόλω). Ова два последња града била су несумњиво близу места где су ти натписи нађени, дакле код Беле Цркве и Чепигова. То би одговарало и оном што Страбон каже о њима.

Из неких натписа сазнајемо за нека друга места, или такођер позната из старих писаца или сасвим непозната. Тако је у селу Скачинцима код Велеса у цркву узидан овај натпис: Κατὰ δόξαντα τῇ Ἀργεσταίων πόλει Ἰούλιον Κασιανὸν τὸν κο(ἀπίστον) Αἰο(ἡλιος) Φιλόξενος καὶ Μαίκιος Ἀπολλόδορος τὸν προ[ο]στάτην [τῶν] εὐεργετῶν. Εὐτυχεῖ. (Споменик 71 п. 88). Иста варош подигла је други један грчки натпис који је ту скоро нађен у Прилепу (још није објављен) и који гласи: Τὸν μέγιστο[v] καὶ θεότατο[v] αὐτοκράτορα[α] καίσαρα Μ. Ἀν[τ]όνιου Γορδια[νὸν] εὐτυχῇ εὐσεβέστατον ἢ πόλις ἢ τῶν Ἀργεσταίων. Где је била ова варош? Код Старог Града близу Велеса и Скачинаца виде се остаци неке античке вароши. Можда се ἢ πόλις τῶν Ἀργεσταίων налазила ту. Онда је она подигла други натпис у другој једној вароши (Прилепу), ако се не би могло претпоставити да је други натпис донесен у Прилеп из Старог Града. У вези с овом вароши стоји можда мало час поменуто име Argos код Хијерокла. Овај писац спомиње Argos у вези са Stobi, Eustraiion (Euristus?) и Pelagonia и ставља га у Macedonia Secunda. Argos се дакле налазио у нашој данашњој Јужној Србији. По свој прилици исти Argos налазимо и код Steph. Byz. који каже да се седма варош тог имена налазила у Македонији (ἐβδόμη κατὰ Μακεδονίας). На против изгледа да Ливије не мисли на овај Argos кад каже: ibi alii maiorem adferentes tumultum nuntii occurrunt, Dardanos in Macedoniam effusus Orestidem iam tenere ac descendisse in Argestaeum campum, famamque inter barbaros celebrem esse Philippum occisum (год. 208). Ливије каже да је овај Argos био у Орестиди, где и по Steph. Byz. има варош тог имена: ὀγδὴ Ἀργος Ὀρεστιδὸν ἢ ἐν Σκυνθία (?). Али је могућно да Апијан Syr. 63 мисли на паш Argos (ὄθεν οἱ Ἀργεῖοι Μακεδόνες). Да је пак сам Steph. Byz. од једног Argosa у Орестиди начинио два, како неки мисле, то је сумњиво.

Другу варош, потпуно иначе непознату, налазимо на једном натпису који је нађен у Владилловцима код Велеса. Он гласи: Νεαπολεϊτῶν τὸ κοινὸν Ἦσαν θεὸν ἔτους ἡς (јамачно 298 год. македонске ере). Neapolis се вероватно налазио близу места где је овај споменик нађен (Споменик 71 п. 63). У Владилловачком атару нађено је још неколико грчких натписа (Споменик 71 п. 61—65, и даље 66—70). И из тога се може закључити да је ту била античка варош.

Сличан је натпис штампан у Споменику 71 п. 437: Δοστωνέω[v] τὸ κοινὸν Μ. Ἰούλιον Σε[υ]ῆρον προμπίλον τὸν εὐεργε[τ]ην ἀρετῆς ἐνεχεν. Натпис се налази у Пештанима (Морново) и јамачно је нађен у близини тог села. То значи да је варош Достонија била код села Пештана, али тачно где, то не знамо.

Један географски податак садржи и грчки натпис у Плешинцима код Кратова: Κυρίως Διὶ καὶ Ἦρα Ἰούλιος Ἑσπερον Κασαρσηνὸς ὑπὲρ γυναικὸς καὶ υἱοῦ Ἰουλιανοῦ δῶρον γραδικὸν καὶ παρ... (Споменик 75 п. 153), Κασαρσηνὸς је сигурно етникон, тј. значи да је овај Јулије Хесперов син из места или племена Касарса. Али нам остаје непознато да ли је то место уопште било у нашој земљи. Слични етникони врло су чести на грчким натписима из Бугарске (Βδεκυρηνοί, Γεϊζαγηρηνοί, Εἰτριζηνοί, Κελληνός, Κηριβωστρηνοί, Στρογγυληνός итд.).

У Будур-Чифлику код Демир-Капије има код цркве плоча с овим натписом: Ἦ πόλις Ἰουμίνιον... μίας τὸν Τίτον γυμνα[σ]ίαρχον] καὶ... Ми смо видели напред, кад смо говорили о Tabula Peutingeriana, да се на путу Демир-Капија — Солун, на Вардару, налазила варош Idomenia. Није вероватно да

Ἰδομηνίων треба идентификовати с овом Идоменијом. Јер Идоменија се налазила јужно од Демир-Капије доста далеко од Будур-Чифлика. Ἰδομηνίων је по свој прилици био недалеко од Будур-Чифлика, јамачно на месту „Оризарско Гробљиште”, где се виде остаци једног античког насеља. Могло би се само помислити да је Tabula услед пометње ставила ову варош на друго место. Али у том случају не би била Tabula Peutingeriana променила име Iumenion у Idomenia, јер се Idomenia помиње већ у Тукидида.

Вероватно за једно, иначе потпуно непознато, античко географско име данашње Јужне Србије сазнајемо из једног важног грчког натписа који се чува у манастиру Трескавцу (Споменик 77 и 58). Ту се каже да је нека жена у месту Колоβαίσιη (ἐν Колоβαίσιῃ) ослободила извесне своје робове. На жалост, где је била та варош, у којој је по том натпису богиња Артемида Ефеска имала свој храм, не може се знати. Није искључено да се она налазила код Трескавца и да је тај храм Артемидин био на месту данашњег манастира.

Сличан натпис из Суводола (код Битоља) упознаје нас с једним другим античким насељем, које је вероватно било близу тог села. Али се у том натпису не каже и име античког насеља (Споменику 77 п. 7: ἐν κώμῃ),

Латински натписи објављени у Споменику 75 и 155 помињу два места. Они су нађени у Куманову, а гласе: **a)** D(eo) S(oli) M(ithrae) Fano mag(no) pro sal(ute) Aug[g(ustorum)] n[n] (=nostrorum duorum) Apollonides eorund(em) vect(igalis) Illyr(ici) (contra) - sc(riptom) stat(ionis) Vizi(ani) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) и **b)** [Deo] inv(i)c(to) [pro] sal(ute) Aug[g(ustorum)] n[n] (=nostrorum duorum) templum vetustate dilapsu(m) inpendio suo restituit Apollonides eor(undem) ser(vus) sc(rutator) sta(tionis) Lamud. Gentiano et Bass(o) co(n)s(ulibus). Можда је Lamud скраћено име античког насеља код Куманова. За Vizianus види што је речено напред о том имену. Fano mag(no) односи се сигурно на Митрин храм који је откривен пре неку годину код Куманова (Споменик 77 стр. 64 и даље).

И у околини Витолишта у Мориову има један натпис на коме се налазе по свој прилици имена неких тамошњих племена у старо доба. Натпис, из Хадријановог доба, каже да су постављене међе између Geneata(s?) и ... xinos. Из натписа се не види ни како су се тачно звала ова племена, а камо ли где су живела. Помислило се да је последње Paraxiаси које налазимо код Плинија (п. h. IV 35). Али пошто је оно у вези с Axios, Вардаром, који је далеко одавде, ова конјектура је мало вероватна.

Мало дуже ћемо се задржати на два грчка натписа који помињу неке Ἀντανοί. Један је од тих споменика нађен пре више десетина година, како се каже, у околини Битоља. То је декрет упућен једној вароши (Хераклеји код Битоља?) у ком се говори о грађењу неких путова. У декрету се још наређује неким Антанцима који су у Македонији да учествују у том предузећу подносећи трећину трошкова [κα]λέω καὶ Ἀντανοὺς συντελεῖν ὑμεῖν εἰς τὰ ἀναλώματα, τὸ τρίτον συνεισφέροντας ἢ δὲ συνεισφορά γενέσθω ἀπὸ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ὄντων Ἀντανῶν. (Споменик 77 стр. 33). А на другом натпису који је нађен 1930 у Стобима, читамо речи δέμονες Ἀντανο... Несумњиво ова два натписа треба довести у везу и по свој прилици ови су Antanoi неко племе.

Али да ли је могуће то племе локализовати? Ми смо видели напред да Хијерокле зна за једну варош која се звала Antania или Antagnia. Ако је она имала име Antania, онда би могло бити да су Antanoi њени становници. Али ако треба претпоставити име Antagnia, онда би ствар ста-

јала друкчије. Сад облик *Antagnia* налази се у многим рукописима Хијерокловог *Synecdemus*. И према генеалогској табли свих Хијероклових сачуваних рукописа не изгледа да треба облику *Antagnia* претпоставити облик *Antania*. Напротив, изгледа да је најстарији рукопис, из кога су постали сви остали (тзв. архетип), имао облик *Antagnia*.

С друге стране, из Хијерокловог списка не може се ништа закључити о том где је била ова варош. Места која писац помиње у Македонији I нису поређана по неком географском реду. За читав низ Хијероклових вароши Македоније I ми не можемо тврдити да су поређане према неком итинерару. За многе од њих ми не знамо уопште где су биле (*Antagnia*, *Nicedes*, *Bragylos*, *Primaula*, *Parthicopolis*). *Doberus* и *Idomene* можда уопште нису били везани неким путем. На овај се начин никако не може утврдити да је *Antagnia* била на путу Битољ — Градско. Она се, истина, код Хијерокла налази одмах после Хераклеје, али то не значи и да је она била у близини Битоља. Према овом извору, она се могла налазити на путу Битољ — Охрид, али и чак на Вардару, јер одмах после *Antagnia* ређају се места (*Nikedes*), *Dioborus*, тј. *Doberus*, *Idomene*, која су оба у вардарској долини.

Није искључено ни да *Antagnia* треба идентификовати с Антигонејом близу Демир-Капије. Имена су код Хијерокла често оштећена. Хијерокле назива Антагнију *Ἀνταγνία Γεμίνοῦ*. Сад, у Птоломеја поред Антигонеје у области Мигдонији налази се још варош *Καλίνδοια*, коју *Steph. Byz.* зове *Ἀλίνδοια*. По неким научницима, име ове вароши погрешком је постало у Хијерокла *Γέμινος*.

Потребно је да расправимо и питање шта значе речи у битољском натпису: „Антани који живе у Македонији”? Значи ли то да њих има и изван те провинције, према томе да они живе на граници Македоније? У том случају они би могли живети на граници Македоније и Тракије, Македоније и Епира и Македоније и Дарданије. Наравно, ако су Антани били близу Битоља, прва би могућност била искључена. Не мање би било вероватно да су они били на граници Дарданије, јер се ова налази на читавих 100 км. од Битоља, а то би значило да су Антани били једно велико племе. Како би онда било могуће да их ни један стари извор никада не спомиње? Итинерари и други извори спомињу у том крају многа географска имена, али Антанију не. То би ипак било необично. Није ли онда боље оставити тумачење: „Они Антани који живе у Македонији”, па прсто превести: „Антани, који живе у Македонији”, тј. тумачење по коме ово племе не мора становати на граници?

Ако би се узело да су Антани племе и да су се налазили близу Битоља (Хераклеје), онда су они, напротив, морали бити сасвим малено племе. Јер Македонија I имала је своју северну границу у непосредној близини Битоља, као што се види на Kiepert-овој карти.

Треба имати на уму да су наша два натписа која помињу Антане нађена на даљини од 100 км. једно од другог, један код Битоља, други у *Stobi*. Између та два места позната су многа насеља. Цео тај крај сигурно не припада Антанији. Дакле, из места где су нађени ови споменици не може се много закључити о том где је била Хијероклова варош.

Из свега реченога излази да са средствима која нам данас стоје на расположењу ми нисмо у могућности да решимо питање о месту Антагније. Треба чекати нове натписе, који ће се можда појавити.

Напоследку, нешто о античким насељима данашње Јужне Србије можемо рећи и на основу археолошких испитивања вршеним на разним местима где има трагова од старих вароши. Пре светског рата та истраживања

била су веома ретка. Од археолога који су пропутовали овај део Југославије вреди споменути управо само познатог аустријског конзула Hahn-a (*Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar*, 1867) и Heuzeu, *Mission archéologique en Macédoine*, 1876. После рата наши су археолози доста путовали по овим крајевима, а извршено је и више археолошких раскопавања која имају значаја и за географско познавање данашње Јужне Србије. Споменућемо овде само рушевине старих градова које су при том испитивању нађене. Видели смо већ да су откривени сигурни трагови Стибере, Stenae, Антигонеје (?), Иуменијона (Будур-Чифлик), Segamiae (? Прилепац или Маркова Варош), неког насеља код Суводола (проф. Д-р М. Грбић), Стобија (београдски музеј, проф. Вл. Р. Петковић, проф. Б. Сарија, д-р. Јозо Петровић, Г. Мано-Зиси). Трагова од античких насеља има још на овим местима: Војшанци, Куманичево, Дреновци, Ореховац, Беловодице, Бонче, Витолиште Вашарејца, Мојно, Путурце, Трап, Сочаница и др. На свима тим местима требало би вршити систематска откопавања, која би дала сигурно најбоље резултате.

На завршетку могли би рећи нешто о покушајима разних научника да локализују извесна географска имена о којима смо напред говорили и за која смо рекли да се не могу локализовати, јер нам за то недостају средства. Таквих случајева има много. Тако рећи сваки који је писао о античкој географији Ј. Србије сматрао је за дужност да утврди где су та места била. Тако је радио Leake, *Travels in Northern Greece* (1835—1841), тако Heuzeu, (поменуто дело), тако Desdevises du Dezert, *Géographie ancienne de la Macédoine*, 1863, тако K. Miller, *Itineraria Romana*, 1916, Kiepert, *Formae orbis antiqui*, и други. Међутим сва су ова локализовања произвољна. То су хипотезе које не почивају на чврстим доказима. Ми смо већ напред видели да за локализовање ових имена имамо сувише мало података и зато нас не може изненадити негативан резултат до ког у свима овим случајевима наука долази.

Прегледаћемо ова имена азбучним редом (упореди чланак Macedonia у Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie*):

Alindoia код Килиндира (Kiepert).

Алмана код Чифлика Хаман (Desdevises).

Athacus код Ресна (Desdevises), код Магарева (Pauly-Wissowa).

Audaristus (или Euristus) код Рајца (Heuzeu), код Тројака (Desdevises).

Bevus Шемница (Kiepert).

Brucida Буково (Miller, *Itineraria Romana*).

Bryanion код Чебрена (Heuzeu), у прилепској равници (Pauly-Wissowa), сев. ист. од Лерина (Desdevises).

Castra Ђават (Miller).

Eidomene Милетково (Kiepert), Градац (Hahn), код Ђевђелије (грчки професор Димица).

Nicea Кажани (Kiepert).

Ottolobus код Магарева на изласку из кланца реке Драгора (Desdevises).

Perseis код Тиквеша (Heuzeu), код Кавадараца (Desdevises).

Pissaion Демир-Капија (Desdevises), у прилепској равници (Димица), и др.

Pluinna Бонче (Heuzeu).

Scirtiana Крушје (Miller).

Н. Вулић